

ЗА ВЛИЯНИЕТО НА ЮЛИУШ СЛОВАЦКИ ВЪРХУ „КЪРВАВА ПЕСЕН“ НА ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

Ванда Смоховска-Петрова

Това заглавие може да изненада. Първо — въпросът за влиянията днес вече не е на мода и някои, изпаднали в новата крайност, са дори склонни да признават само типологическите сходства, като забравят, че всеки голям творец се е влияел от други творци и че творчество без влияния не съществува. Те забравят и мъдрите думи на Белински, че прогресът на народа е народен дори и тогава, когато заема от други народи. . .

Изненадващо може да бъде и това, че тук се говори за влияние на Словацки върху Славейков, а не на Мицкевич, както е станало вече обичайно. В нашето литературознание има редица изследвания — на Малчо Николов, Боян Пенев, Иван Леков, Петър Динев, които разглеждат влиянието на поемата „Пан Тадеуш“ от Мицкевич върху „Кървава песен“. Съществен принос към този въпрос са и студията на полските слависти Юзеф Магнушевски: „Пенчо Славейков и Мицкевич“ и Тереса Домбек-Виргова „Кървава песен“ на фона на традициите на европейската епопея.¹ Но за влиянието на Юлиуш Словацки върху епопеята на Пенчо Славейков досега не е писано. Нещо повече — както полският славист Владислав Бобек, така и Петър Динев предпологат, че творчеството на Словацки не е било познато на Славейков.² Наистина Владислав Бобек в цитираната тук студия „Няколко бележки за символичното значение на главните образи в „Кървава песен“ на П. Славейков“ за пръв път долавя по-голямата близост на Славейков като творец със Словацки, отколкото с Мицкевич. Полският славист с право отбелязва, че героите в „Кървава песен“ са „не толкова герои на една фабула, колкото персонажи на мисълта на поета“, а това е черта твърде характерна и за много творби на Словацки, докато у Мицкевич „всички герои живеят с живота на художествената действителност“. Бобек вижда и някаква аналогия между разкриването на ролята на вождя на народа в „Кървава песен“ и в последната и останала незавършена поема на Словацки „Крал Дух“. Но тази аналогия е безспорно резултат на известни сходства в мирогледа на двамата поети и за някакво влияние тук не може да става дума. Толкова повече, че мистичната идея за един единствен „крал-дух“, който се превъплътява в редица полски крале, за да води полския народ към предопределената му цел, е съвсем чужда на Славейков. В „Кървава песен“, единият и „очакваният“ се схваща по-скоро като еманация на българския национален гений, за която всички големи български водачи на народа и творци са само предтечи.

Бобек сравнява и някои образи от поемата на Словацки „Анхели“ с образите от „Кървава песен“. И тук обаче не става дума за влияние, а за типологични сходства. Единственият извод, който можем да направим от тези сравнения, е пак същият: в изграждането

¹ J. Magnuszewski. Penczo Sławekow a Mickiewicz. Pamiętnik Słowiański, t. XVII, 1967; Teresa Dąbek-Wirgowa. Krwawa pieśń na tle europejskiej tradycji eposycznej. Z polskich studiów slawistycznych, Seria 4, Nauka o literaturze.

² Władysław Bobek. Kilka uwag o symbolicznym znaznieniu głównych postaci w „Krwawej pieśni“ P. Sławekowa. — Сб. в чест на проф. Л. Милетич, София, 1933, и П. Динев. Между свои и чужди. С., 1969, П. Славейков и А. Мицкевич.

на образите на героите у двамата поети има нещо общо. „Двойното значение“ на тези образи — първо, като действащи лица и второ, като възплъщение на известни идеи на твореца, както ги определя Бобек, е още едно доказателство за близостта на творческия натюрел, на типа художествено виждане и превъплъщение у Славейков и Словацки. Аз бих добавила, че съществува и известна прилика между общото настроение и идейната насоченост в поемата „Ангели“ и в последните сцени от „Кървава песен“, които се разгръщат сред зимните величи на затрупания със сняг Балкан. И двамата поети рисуват природа, безмилостна към саможертвата на патриотите, студена и жестока. Развихрилата се безпощадна смърт гаси един след друг живота на героите, до последния, а същевременно някъде в далечината проглясва светлинката на изгряващата надежда. Но и в тази прилика не може да се търси никакво влияние. Тя пак трябва да се обясни с общата за двамата поети склонност да създават суров, студен, жесток декор, сред който героите им достигат върха на духовното си величие, храброст и издръжливост, прозрели бързото осмисляне на своите страдания и подвизи.

И все пак Словацки е оказал и определено, конкретно въздействие върху „Кървава песен“, и то може да бъде доказано.

Една от най-хубавите творби на Юлиуш Словацки е неговата поема „Баща на чумавите“. Поетът я написва до време на своето пътуване до „светлата земя“ — Палестина. Принуден да спре, за да прекара карантина в пустинята между двете държави Египет и Сирия, Словацки живее дванадесет дена в палатка, в пустата и тъжна пещерлива долина, където почти единственият долитащ до него човешки глас е далечният глас на муезина, който отдава три пъти в денонощието възхвала на аллаха. По-късно пристига от малкото градче Ел-Ариш, лекар, италианец, и от него поетът чува историята за нещастния баща — арабин, загубил на това място цялото си семейство, покосено от чумата. Под влияние на този разказ и преживяното през дванадесетте дни Словацки написва своята поема — шедевър на психологическия реализъм. В нея героят, бащата на чумавите, разказва сам за мъките, които е изживял, когато пред очите му умрели жена му и седемте му деца — от пеленачето до големите вече синове и дъщери. Когато всички деца са вече мъртви и погребани в пустинята, бащата чува всекидневната молитва на муезина и тя за пръв път му прозвучава като гавра с неговото нещастие, буди в душата му бунт и негодувание: „О, бъди възхвален аллах, с шума на пожарите, които изгарят градовете, със земетресенията, които разрушават крепости, с чумата, която убива децата ми и отнема сина от скута на неговата майка. О! Аллах, Акбар аллах! Ти си велик!“

Ако си спомним сега „Кървава песен“ на Славейков, този глас на муезина, прозвучал в лицето на смъртта, извършила злокобното си дело, този глас, възхваляващ жестокия бог на разрушението, ни е вече познат. В края на песен осма, озаглавена „Последният ден“, Славейков рисува страхотната картина на пълното унищожение. Жителите на Каменград са избити, угасват последните пожари, настъпва мъртва тишина. И в тази тишина изведнъж „из незнаен кът татък нейде си висок глас в тъмата се разля — предсказан див намаз подзема муезин невидим в мрачина: „Един е в небесата, аллах и на земята/ /един е неговий изпратен пророк — и праведний му съд е кратък и жесток“. . . Аллаху воля е — и с воля той отсъди! И праведний му съд е кратък и жесток“. Така вещае той чрез своя пръв пророк: „Месата им да са на хищни птици пища/, змия да свий гнездо на техните огнища. . . С ръцете на аллах изпълни своята мъст, /служители сме ний на волята му свята. /Един е в небеса аллах и на земята/, един е неговий изпратен пророк! В заглъхналата нощ зловещ и див и строг/ на късний музени гласът далеко/ от ек неотразен. Че в съспините ека /се беше притаил, затрупан в пепелта/ на пожарищата там, лето бе смъртта/, подпряла тъмен лик, под сгради обгорени. . .!“

Разбира се, картината у Славейков, така майсторски нарисувана, има други мащаби и друг смисъл. Не се касае за лична трагедия на един баща, а за смъртта и унищожението на цял град, въстанал срещу своя потисник. И отношението на разказвача към жестокия бог на унищожението е друго, защото това е богът на господаря-поборител, жестоко отмъстил на роба, дръзнал „от робството да подигне глава“. Но самото хрумване да

се въведе в кулминационна точка на нарастващия трагизъм на творбата, когато смъртта е унищожила вече всякакъв живот, молитвата на музеина, отдаващ възхвала на аллаха, като бог на дивата жестокост, е безспорно внушена на Славейков от приведения тук гасаж от „Башата на чумавите“ на Словацки. Славейков е познавал тази поема. В статията си „Пенчо Славейков и Юлиуш Словацки“ Михаил Въгленов съобщава, че в запазенния архив на Пенчо Славейков има бележки, които недвусмислено свидетелствуват, че поетът е имал намерение да подготви биографичен портрет на Словацки и да преведе, и то още преди отиването си в Лайпциг и преди да почне усилена работа над „Кървава песен“, поемата „Башата на чумавите“. Тази поема на Словацки, изтъква по-нататък Въгленов, е била печатана в България още през 1884 г. в сп. „Наука“ в превод на Хр. Кесяков и Пенчо Славейков не е могъл да не я прочете, тъй като в същото списание е публикувал по това време своите стихове по-големият му брат.¹ Така че личният контакт на Славейков с тази творба не подлежи на никакво съмнение. Поемата положително е направила силно впечатление на поета, толкова чувствителен към истинската, голямата поезия и особено към застъпената тук тематика с изключителния ѝ трагизъм. Въгленов дори предполага, че поемата на Словацки е насочила Славейков към идеята да разработи мотива за смъртта на седемте братя, покосени от чумата („Чумави“). Но това предположение мъчно може да бъде доказано, докато влиянието на приведения тук фрагмент от „Башата на чумавите“ върху съответната сцена от „Кървава песен“ не подлежи на съмнение. Няма нищо случайно във факта, че това сходство е останало дълго време незабелязано. Реминисценциите от „Пан Тадеуш“ в „Кървава песен“ се хвърлят в очи, защото те са често в известен дисонанс с общата идейна и емоционална насоченост на Славейковата епопея. Впрочем това е един въпрос, който трябва да бъде разглеждан в отделна студия. В същност още не е изследвана функцията на тези реминисценции в „Кървава песен“. Посочената реминисценция от „Башата на чумавите“ е в пълно съзвучие с образността, настроението и мисловната специфика на Славейковата творба и затова по-мъчно може да бъде забелязана. Това е още едно доказателство за духовната близост между двамата творци — тема, която също заслужава по-подробна разработка.

¹ Вж. М. Въгленов, Пенчо Славейков и Юлиуш Словацки, — Език и литература, 1973, кн. 5.